

- Z. Karvalics László (2008): Az adatsilóktól a tudomány kontrollforradalmáig. *Magyar Tudomány*. 74, 352–363.
- Zolnai László – Berényi Dénes (1989): *Kutatóintézeti tudománymetria – ATOMKI 1954–1989. Fizikai Szemle*. 39, 285–291.
- Zolnai László – Gácsi Zoltán (1998): Egy formula margójára – Mérünk, de mit? *Magyar Tudomány*.

- 43, 988–993. <http://w3.atomki.hu/~zolnai/news/a4/article4.htm>
- Zolnai László – Gácsi Zoltán (1999): Válaszolunk, de mire? *Magyar Tudomány*. 44, 488–489. <http://w3.atomki.hu/~zolnai/news/a6/article6.htm>
- Zolnai László (2001): Tudománymetria és kollaboráció. *Fizikai Szemle*. 51, 264–265. <http://w3.atomki.hu/~zolnai/news/DENESH.HTM>

A KÖZTESTÜLETISÉG KORREKT MEGJELENÍTÉSE AZ AKADÉMIAI TÖRVÉNYBEN ÉS AZ ALAPSZABÁLYBAN

Keszei Ernő

PhD, DSc, az ELTE Fizikai Kémiai Tanszékének egyetemi tanára
keszei@chem.elte.hu

A Magyar Tudományos Akadémia jogállását az 1994. évi XL. törvény határozza meg, amelynek 1. § (1) pontja szerint az „önkormányzati elven alapuló, jogi személyként működő köztestület”. A köztestület az erre vonatkozó 1959. évi IV. törvény 61. § (6) pontja szerint az egyesület szinonimája, így a „köztestületi tag” kifejezésbe beleértendő minden akadémikus és nem akadémikus. Az igazságügyi és az oktatási kormányzat az MTA-tól kapott javaslat alapján 2007-ben előkészítette a törvény módosítását, és annak tervezetét (OKM tervezet) visszaküldte az MTA-nak megvitatásra. Jelen írás szerzője ebben a választási periódusban „közgyűlési doktor képviselő”, és ebben a minőségben részt vesz a vitában. Tapasztalata szerint a vita során – legalábbis a Kémiai Osztály akadémikusai – nem igazán mérik fel a köztestületiség jelentőségét.

Felmerülhet az a kérdés is – amint azt például Szelényi Iván a reformdokumentumokhoz írott hozzászólásában (Szelényi, 2006) fel is veti –, hogy szükséges-e az Akadémia köztestületté, „tudósok köztársaságává” történt kiterjesztésének fenntartása. Szelényi Iván

érvekkel jól alátámasztott véleményében azt írja, hogy a legcélravezetőbb az lenne, ha az Akadémia visszatérne működésének ahhoz a rendjéhez, amit a II. világháborút követő években erőteljes külső nyomás hatására változtattak meg. Én úgy gondolom, hogy ez a javaslat valóban megszívlelendő, de a köztestületi szerveződés megszüntetése nagymértékben leszűkítené az Akadémia érdemi tevékenységének gyakorlati lehetőségét.

Az érdemi tevékenység sokunk szerint egyik legfontosabb része – amiről az Akadémia hivatalos dokumentumaiban kevés szó esik – az intézményes keretek biztosítása a hazai tudományos közösség műhelyszerű rendezvényeihez, szerveződéséhez. Mivel a II. világháború óta világszerte olyan mértékben megnőtt a tudománnyal magas szinten, főállásban foglalkozók száma, hogy a magyar tudós közösség sem fér bele a korábbi létszámkeretekbe, a jelenlegi helyzetben mindenképpen indokolt egy szélesebb körű Akadémia fenntartása, mint az a háborút megelőző években volt. Tapasztalataim szerint ez a nagyon fontos műhelymunka igazán színvonalas formában a bizottságok alatti szinten –

az albizottságokban vagy a munkabizottságokban folyik. A Kémiai Osztály munkabizottságaiban ez a tevékenység meglehetősen élénk és rendszeres. Egy-egy előadónál – ami egy- vagy kétnapos – huszonöt-harminc körüli létszám, sok a fiatal kutató, és valóban érdemi, műhelyszerű eszmecsere követi az előadásokat. Nemcsak egymás tevékenységének megismerését, hanem hasznos ötletek cseréjét is lehetővé teszik ezek a rendezvények. Az említett rendezvényeken a huszonöt-harminc fős létszám mellett én legfeljebb egy-két akadémiát láttam. Erre is alapozom azt a véleményemet, hogy a Magyar Tudományos Akadémiának szélesebb körű legyen a tagsága, mint a 365 akadémikus.

A tagság jelenlegi összetételéről álljon itt néhány adat. A 11 671 köztestületi tagból 365 akadémikus (3,1 %), 2485 az MTA doktora (21,3 %). Az Akadémia legfőbb döntéshozó testületének, a Közgyűlésnek mind a 365 akadémikus szavazati jogú tagja (64,6 %), rajtuk kívül a 11 306 nem akadémikus tagot kétszáz választott személy képviseli (35,4 %). Hasonlóak az arányok az Akadémia tizenegy osztályában is, kivéve, hogy ott a doktori képviselők jogállása osztályonként meglehetősen eltérő. Van egy osztály, ahol az akadémikusok választásán és a doktori ügyeken kívül minden kérdésben szavazati joguk van. Van, ahol minden ülésen tanácskozási jogú tagként vesznek részt. Van, ahol meghívják őket, de nincs tanácskozási joguk, és van olyan osztály is, ahol az ülésekre meg sem hívják őket, csak egy-egy alkalommal, speciálisan erre a célra kitűzött napirend megvitatására. (Utóbbi emlegettet a múlt rendszer „Ifjúsági Parlament” akcióira, amelyeknek sem sok értelmük, sem különösebb következményeik nem voltak.)

Az 1994. évi törvényt megelőzően az Akadémia csak akadémikusokból állt. 1994 óta

viszont az Akadémia köztestület, azaz egyesület. Már az 1994. évi törvénynek is egységesen ebben a szellemben kellett volna megfogalmazódnia, még inkább így kellene lenni a tervezett új törvényben, ahol a megfelelő szóhasználat korrekt módon mindennél a következő lehetne: köztestületi tag (ez mindenkire vonatkozna), akadémikus köztestületi tag (a továbbiakban: akadémikus), valamint nem akadémikus köztestületi tag (a továbbiakban: doktor). A törvényben a köztestületiség szellemében általánosan kellett volna (kellene) megfogalmazni a jogokat is, kötelezéseket is. Ahol ez alól kivétel van – például az új akadémikusok választása, mert őket csak az akadémikusok választják –, azt külön kellene megemlíteni. A törvény azonban ebben a tekintetben meglehetősen következetlen, és ugyanez a következetlenség felbukkan – főleg az akadémikusok körében – szóban és írásban egyaránt. A továbbiakban az OKM-tervezet néhány példáján rámutatok ezekre a következetlenségekre.

A javaslat 1. §-ában olvasható:

- (2) Az Akadémiát a 14. § szerinti akadémikusok, valamint a tudomány olyan más művelői alkotják, akik tudományos fokozattal rendelkeznek, és tudományos tevékenységükkel a magyar tudomány feladatainak megoldásában részt vesznek (szerző kiemlése).
- (3) Az Akadémia nem akadémikus tagjai köztestületi jogukat – a jelen törvényben és az Akadémia Alapszabályában meghatározott módon – képviselő útján gyakorolják. Ehelyett például a következőket kellene írni:
- (2) Az Akadémiát a köztestületi tagok alkotják, akik tudományos fokozattal rendelkeznek, és tudományos tevékenységükkel a magyar tudomány feladatainak megoldásában részt vesznek.

- (3) Az Akadémia nem akadémikus tagjai (a továbbiakban: doktorok) köztestületi jogukat az Akadémia közgyűlésében, az osztályüléseken, valamint szakterületük szakmai bizottságaiban – a jelen törvényben és az Akadémia Alapszabályában meghatározott módon – képviselő útján gyakorolják.
- (4) Az Akadémia 14. § szerinti akadémikus tagjai (a továbbiakban: akadémikusok) alanyi jogon tagjai az Akadémia közgyűlésének, annak az osztálynak, ahol akadémikussá választották őket, valamint szakterületük szakmai bizottságainak.

A javaslat 8. §-ában olvasható:

- (1) A köztestület tagjai a 15. § szerinti akadémikusok, valamint a tudomány azon tudományos fokozattal vagy az MTA doktora címmel rendelkező művelői, akiket – jelentkezésük alapján – az Akadémia a központi köztestületi nyilvántartásába felvett.
- (2) A köztestület – tagjai közül – az Akadémia Alapszabályában meghatározott módon választja meg képviselőit a tudományos testületekbe és az Akadémia közgyűlésébe. E két pont a fentebb javasolt változtatás tükrében már felesleges. Az (1) nem elég általános, a (2) pedig ellentmond annak a gyakorlatnak, hogy az akadémikusok nem választanak képviselőket, hanem eleve tagjai a közgyűlésnek és az osztályoknak. Ha megtartjuk e két pontot, a következőképpen kellene őket átírni:
- (1) A köztestület tagjai a tudomány azon tudományos fokozattal vagy az MTA doktora címmel rendelkező művelői, akiket – jelentkezésük alapján – az Akadémia a központi köztestületi nyilvántartásába felvett, valamint azok az akadémikusok, akik az Akadémia köztestületé alakulását megelőzően váltak akadémikussá.
- (2) A köztestület nem akadémikus tagjai – a doktorok – az Akadémia Alapszabályában

meghatározott módon választják meg képviselőiket az osztályokba, szakterületük szakmai bizottságaiba, valamint az Akadémia közgyűlésébe. Az akadémikusok ezen testületeknek alanyi jogon tagjai.

Az OKM-javaslatban megtalálható, ki és milyen feltételekkel lehet az MTA doktora (28–30. §), de nincs benne szó arról, hogyan lehet valaki akadémikus. Ezt mindenképpen pótolni kell! Az akadémikussá válás előfeltétele az MTA doktora cím, ezért a javaslat 30. §-ának szövege után kellene ezt leírni, a javaslat 14. §-a és az MTA Alapszabálya szerint például a következőképpen:

- (1) Az akadémikusok körét rendes és levelező, valamint külső, illetve tiszteleti tagok alkotják. Levelező taggá az a magyar állampolgár választható meg, aki a Magyar Tudományos Akadémia doktora címmel vagy az Akadémiai Törvény 28. §-a alapján azzal egyenértékűnek minősített tudományos fokozattal rendelkezik, és aki tudományát elismerten és különösen magas színvonalon, alkotó módon műveli. Rendes taggá az a levelező tag választható meg, aki levelező tagságának elnyerése óta jelentős tudományos eredményeket ért el.
- (2) Az akadémikusokat a hazai rendes, illetve levelező tagok választják tagjaik közé. Az akadémikusok jelölésének feltételeit és választásának részletes szabályait az Akadémia szabályzatban állapítja meg, amit az akadémikusok gyűlése hagy jóvá.

A fenti változtatások nem jelentősek, de helyretennék a féloldalasan kódolt „köztestületiséget” a törvényben. (Valószínűleg a törvénytervezet néhány más helye is apróbb korrekciókat igényel még a következetes kódolás érdekében, amit kodifikálásban gyakorlott jogász kollégáink nyilván gyorsan elvégezhetnének.) Ugyanebben a szellemben a különböző

ző testületek tagsága, illetve az azokban viselt tisztségek is legyenek nyitva minden köztestületi tagnak – kivéve, ha a törvény vagy az alapszabály máshogy rendelkezik. Ez azonban csak indokolt esetben fordulhat elő. Például főtitkárhelyettes a jelenlegi törvény és az OKM javaslata alapján csak akadémikus lehet, noha ez tényleg nem indokolt, lehetne nem akadémikus is. Valószínű, hogy az Akadémia vagyont kezelő testületben is szükséges lenne megengedni olyan tisztségviselő részvételét, aki megalapozott szakmai háttérrel rendelkezik a vagyongazdálkodás feladataihoz, bár nem akadémikus.

A törvény megfelelő „helyretétele” után az Alapszabályt is felül kell vizsgálni, és megfelelően módosítani. A „közgyűlési doktor képviselőknél” mindenképp indokolt a szavazati jog megadása az akadémiai osztályokban – kivéve természetesen az akadémikusválasztást. (Ezzel a javaslattal egyébként több osztály egyetért.) Kívánatos lenne ezen túlmenően a közgyűlési (és osztálybeli) szavazati arányok felülvizsgálata is. A Közgyűlésben a 365 akadémikus 64,6 %-ot tesz ki, miközben a köztestületi tagoknak csak 3,1 %-át adják, ami huszonegyszeres túlképviselést jelent –

és közel kétharmados többséget. A tagság 96,9 %-át képviselő kétszáz választott tag pedig csak a szavazatok 35,4 %-át adja, ami 0,37-szeres alulképviselést. Véleményem szerint méltányos lenne legalább az 50-50 %-os megoszlás elérése valamilyen szabályozás alapján.

Azt gondolom, hogy a kiszélesített, köztestületi szerveződésű Akadémia tagságának érdekei túlmutatnak a 365 akadémikus érdekein. Ha eredményesen szeretnénk fenntartani az Akadémia autonómiáját, ha meg akarjuk tartani közfeladatainak kellő szintű állami finanszírozását, ha az Akadémia tulajdonában lévő kutatóintézetek hatékony működésének feltételeit biztosítani akarjuk, nagy szükségünk van a teljes köztestületi tagság lehető legnagyobb egységére. Az ehhez szükséges kötődést, az Akadémiával szembeni lojalitást bizonyára erősítené, ha a kb. 11 300 nem akadémikus köztestületi tag is úgy érezhetné, hogy a Magyar Tudományos Akadémiának nem másodrendű tagja. Ehhez a legelső lépés a törvény és az alapszabály jogilag korrekt formájú megfogalmazása lehet.

Kulcsszavak: *köztestület, képviselő, akadémiai törvény*

IRODALOM

Somlyódy László (2008): Elnökjelölti koncepciók. Magyar Tudomány. 169, 541.

Szelényi Iván (2006): Hozzászólás az MTA Reformbizottsága által megküldött dokumentumokhoz. http://www.mta.hu/fileadmin/2006/09/RB_Szelenyi_hozzaszolas.doc

Az MTA új külső tagjainak bemutatása

Akadémiánk új külső tagjait arra kértük, hogy kérdéseink közül válasszanak ki hármát-négyet, s ezekre válaszolva tegyék lehetővé, hogy a *Magyar Tudomány* Olvasói valamelyest megismerjék személyüket és munkájukat.

Mi volt az a döntő mozzanat az életében, amely erre a pályára vitte? Volt-e mestere?

Mi volt az az eredmény munkája során, amelynek igazán örül?

Van-e, és ha igen, milyen a legkedvesebb tanítványa?

Magányos kutató vagy inkább csapatjátékos?

Mi az a nyitott kérdés, amelyre választ szeretne kapni?

E havi számunkban Makovitzky József, Néda Zoltán, Német Sándor, Tassonyi Edömér és Vermes István válaszai olvashatók